

naplói 1659–1739. Közli: *Nagy Gyula*. Budapest, 1896; *Fehér József*: Szélgjegyzetek erdélyi utunkhoz. Lakva ismer-
ni meg egymást. Művelődés, 2008. 6–9. sz.; *Görzsönyi Vargha Zoltán*: A budapesti Kálvin-téri kriptá lakói. Buda-
pest, 1941; *Gudenus János József*: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. IV. köt. Budapest, 1998;
Kardos Samu: Báro Wesselényi Miklós élete és munkái. I–II. köt. Budapest, 1905; *Kazinczy Ferenc*: Erdélyi leve-
lek. Budapest, 1880; *Kó András*: Életutak. In: A Kálvin téri kriptá titkai. Szerk.: *Kó András és Susa Éva*. Budapest,
2014; *Rettegő György*: Emlékezetre méltó dolgok. Bukarest, 1970; *Rösch, Siegfried*: Goethes Verwandtschaft.
Versuch einer Gesamtverwandtschaftstafel mit Gedanken zu deren Theorie. Neustadt an der Aisch, 1956; *Szinnyei
József*: Magyar írók élete és munkái. X. köt. Budapest, 1905; *Tibori Szabó Zoltán*: Wesselényiek és Telekies Zsibón.
In: Torony Erdély kapujában. Szerk.: *Molnár János*. Kolozsvár, 2004; Új Magyar Életrajzi Lexikon. VI. köt.
Főszerk.: *Markó László*. Budapest, 2007; Új Magyar Irodalmi Lexikon. Főszerk.: *Péter László*. Budapest, 1994; *Új-
falvi Sándor*: Emlékiratok. Budapest, 1990; *Wesselényi István*: Sanyarú világ. Napló 1703–1708. II. köt. Bukarest,
1985; *Zoványi György*: MAUSOLEUM, Az-az: Temetségnek új Tornya. Mellyet, Régen eltökéltt akarajából épít-
tetett, NÉHAI MÉLTÓSÁGOS FEJEDELMi Aszszony, Gróf Losontzi BÁNFFI KATA ASZSZONY, b. e. Férjé-
nek, N. MÉLTÓSÁGOS L. B. HADADI VESSELENYI ISTVÁN Fejedelmi Urnak Ágyas-Házúl nyugodalomra...
Kolozsvár, 1734; *Zsigmond Attila*: A zsbói Wesselényi-kastély. In: Torony Erdély kapujában. Szerk.: *Molnár Já-
nos*. Kolozsvár, 2004 – etc.

A Batthyány-emlékszoba avatására¹

Hölgyeim és Uraim!

E nagy esemény alkalmából köszöntöm Önöket! Mint az Ikervári Honismereti Kör elnöke szeret-
ném ismertetni azokat az indokokat, amelyek Ikervár népet és a települést a Batthyány családhoz kap-
csolják. Mint kis település, Ikervár nem tudott és sohasem fog tudni Batthyány-kultuszt teremteni, de
emlékezni és megemlékezni mindenkor tudott és reményeink szerint tudni is fog! Ennek alapját, az
Önök által bizonyosan nem ismert Horváth György kántortanító, iskolaigazgató teremtette meg. Lehet-
séges, hogy ezért az ügybuzgalmáért kapta meg, talán Magyarországon elsőként, 1923-ban a *Pro
Ecclesia et Pontifice* érdemkeresztet. Az ő érdeme, hogy szervező és pénzgyűjtő szorgalma eredménye-
ként Ikervárrott állították fel országunk első, önálló, teljes alakos szobrát, amely első, felelős miniszter-
elnökünk gróf Batthyány Lajos létéről tanúskodik, azaz emlékét őrzi. Bory Jenő szobrászművész alko-
tásának az a különlegessége, hogy 1913-ban állították fel.

A Batthyány-emlékszoba
(Keppel Ákos felvétele)

A „szeretve tisztelt Ferenc Jóskánk” fénykorában, ne-
mes kormányunk belügyminiszterének tilalma ellenére, aki
megakadályozta, hogy a szobor népünk adományából, or-
szágos gyűjtés eredményeként állíttassék fel. Azonban
Ikervár lakossága össze tudta adni az emlékmű felállítási
költségét.

A XIX. század a Batthyányak évszázadának mondható
Ikervárrott. Csak az 1790-es években vásárolta meg és fog-
lalta el gróf Batthyány Miksa az ikervári uradalmat, bele-
értve az Ikervár környéki fálvakat: Nyőgért, Sótónyt és
Rábakovácsit, de a központja a magát Oppidum Iker-
váriensisnek nevező település volt. Ez vált az összeütközé-
sek forrásává. Az 1073-ban Salamon királynak több hóna-
pig székhelyéül és talán menedékkül szolgáló Ikervár a tör-
ténelem viharai során a *Castrum Geminiből Geminum
Castellummá*, majd csak *Ikervárrá*, később *Oppidum Iker-
váriensis*sé vált. Ez azt jelentette lakossága számára,
hogy a határ- és vámőrökből várnép, majd várjobbágyok,
aztán vendégek és mezővárosi népek, végül jobbágyok és
cselédek lettek. Az 1700-as években a falu népe bérelte az
üresen maradt jobbágytelkeket és földeket a Drasko-
vichoktól. Valamelyik uralkodótól mezővárosi rangot és
vásártartási jogot kapott, így jött létre *Oppidum Iker-
váriensis*. Ez az értékes oklevél az idők során elkallódott,

¹ Elhangzott 2016. július 14-én a pesti ferences rendházban létrehozott emlékszoba felavatásán.

az ikerváriak azonban a régi szokásokhoz tartották magukat. Az előljárást eltiltotta az oklevél eltűnését. Az új földesúr az ikervári uradalomhoz tartozó településeket jobbágyfalvakkal tekintette.

Meg kívánta szüntetni Ikervár „árendásságát”, hogy a lakosságot jobbágyi szolgáltatásokra kényszerítse. Miksa gróf az előljárást kastélyába hívatta: bor, pecsenye, cigányzene mellett akarta kiszimatolni titkukat. Az ikervári előljárást az alispánhoz fordult tanácsért. Ő nem tudván az oklevél eltűnéséről, azt javasolta, hogy ne menjenek többet a grófhöz lakomára! „*Van kendeknek jó levele, ahhoz és az urbáriumba foglaltakhoz tartsák magukat!*” Az előljárást csak bement lakomázni, és bor közben valamelyikük elkottyintotta, hogy milyen tanácsot kaptak az alispán úrtól. Az oligarcha otthagya a lakomázókat, elvágta az alispánhoz és megfeddte tanácsaiért.

Nap fordultával az alispán hosszúszekeket küldött az előljárást, és hajdúk kíséretében Szombat helyre vitte őket. Ott aztán szépen deresre húztattak. Az alispán a nyomtatékoság kedvéért meg is kérdezte: „*Kell-e kendeknek jó tanács?*” Ettől kezdve hajdúk hajtották robotra az ikervári népet. Akkoriban az a mondás járta: „*Jaj teneked Ikervár; ha Batthyány benned jár!*”

Miksa gróf birtokairól hienc és horvát telepéseket hozott majorságaiba és nagyüzemi gazdálkodásba kezdett. Halála után fia, József Sándor gazdálkodott tovább. Új majorságot építtetett Péterfán, a József-majort. Az 1800-as évek elején az ikerváriaknak és a péterfaiaknak is temetkezési helyet adományozott. A kegyúri kötelességeit gyakorolva, a péterfaiaknak kis harangot öntetett halottaik elsíratására. Az ikervári temetőben kupolás rotundát építtetett a Fájdalmas Szűz tiszteletére. Ikervár községnek nagy legelőterületet ajándékozott, meghagyván, hogy minden év József napján az előljárást emlékezzék meg róla, és a mellékelt ezüst kupából igyék, családja egészségére is. Ha ez a tiszteletadás elmaradna, a teljes legelőterület a plébániára száll. 1812-ben halt meg József gróf. Szívét az ikervári kápolnácska kriptájába, testét a családi sírhelyen, Németújvárott helyezték el. Felesége két gyermekkel ajándékozta meg, de boldogságuk rövid életű volt. Skerlecz Borbála grófné még férje életében Bécsbe költözött, és ott fényűző életet élve kevésbé törődött gyermekeivel, valamint a reá maradt uradalmakkal. Lajos fiát nevelőintézetbe adta, leányát maga mellett nevelte. Lajos anyai szeretet nélkül nevelkedett és később csak bírósági úton tudta visszaszerezni anyjától az atyai örökséghez való jogát.

Batthyány Lajos előbb kadétkodott egy császári gyalogezredben Itáliában, majd „Miklós-huszárként” Pozsony, valamint Prága környéki garnizonokban élt, és alhadnagyi rangig emelkedett. Közben Zágrábban végezte jogi tanulmányait. Nagykorúságát elérve katonai rangjáról lemondva birtokaira tért. Okszerű gazdálkodással elkezdte a majorságok rendbetételét, korszerűsítését. Ismeretszerző utazásokat tett új, mágnás ismerőseivel, későbbi barátaival.

1834-ben Pozsonyban házasságot kötött Zichy Antónia grófnővel, második unokatestvérével. A dúsgazdag Zichy familia példát adhatott és széles kapcsolatrendszerrel kínált az ifjú párnak. Első évüket Itáliában töltötték, megismerkedtek művészetével, építészetével, gazdálkodásával és főúri életvitelével. Az ott tapasztaltakat ikervári birtokain is igyekezett az ifjú pár megvalósítani.

Itáliai tanulmányútjáról hazaérkezett Ybl Miklós, aki tőlük kapta első, nagy megbízatását. Pollack Ágostonnal egyetemben megalkották a neoreneszánsz stílusú ikervári kastélyt, amely az U alakú barokk kastélyra épült. Az északi oldalán megtartva barokk formáját, de a déli részén tagolt, hatalmas, palladiós nyílászáróival mediterrán illúziót keltett. Természetesen eléje szépen kialakított reneszánsz parkot telepítettek. (Sajnálatosképpen ez az épületgyűttes ma erősen lepusztult állapotban látható!)

A Batthyány házaspár neves vendégeket is fogadott birtokán, kerti ünnepeiben baráti, gazdasági megbeszélésein és vadászatain. Batthyány Fülöp látogatásáról például egy elvesztett, Lajos herceg által veretett ezüstpénz tanúskodott, amelyet a körmendi múzeum tulajdonába adtam. Széchenyivel való kapcsolatát a gróf naplói hitelesítik. Jelentős volt életükben a Deák Ferencsel, Erdődy Ferencsel, Felsőbükii Nagy Pállal és Vidos Józseffel való kapcsolat.

Az ikervári uradalom bevételeit növelték a juh és sertés tenyésztésből származó jövedelmek. Antónia-majorban „Schwaizer-os tehenészetet” hoztak létre. (A major, bár leromlott állapotban, ma is látható.) Különböző takarmánynövények termesztésével fejleszteni lehetett állattartásukat, amelyre a gyűjteményekben lévő 1838-as évszámozású szénavágó a bizonyíték. 1836-ban nagy, új fahidat építettek a Rábán, valamint nyolckerekű vízimalom és mellé nagy kovácsműhely épült. (A begyűjtött hidász, ács, és molnár, díszített famegmunkáló eszközeim a helyi mesterek igényességét dicsérik.) Ebben az évben kezdődött a péterfai cukorgyár építése is. Batthyány panaszkodott, hogy milyen nehéz jó mesterembereket találni. Kénytelen volt szakembereket Ausztriából hozatni. A cukorrépa mint sokoldalúan hasznosítható növény: néptáplálék, takarmány és szeszipari alapanyagként is feldolgozásra került. Az Ikervárot megtermelt nyers cukrot a pest-budai cukorfinomítóba hordókban szállították. A cukorgyár 1839-től 1847-ig üzemelt. A Széchenyi által javasolt, de Batthyány által megalapított Vasi Szeder Egy-

let ültetvényei jó munkalehetőséget biztosítottak a lakosságnak. A fejlődő selyemipart kiváló minőségű, magyar alapanyaggal látta el. Mezőgazdasági Biztosító Társaságot hozott létre, és a jégverés ellen birtokain 14 viharágyút állíttatott fel. Nem csak ipari egyesületeket, de országos ipari kiállítást is szervezett a gróf, már 1842-ben, és a III. Országos Kiállításon, 1846-ban az Ikervári Selyemhernyó Tenyésztők a *Nagy arany-éreméremmel* lettek jutalmazva. A selyemhernyó-tenyésztés még az 1860-as években is hagyományos foglalatosság volt az ikervári uradalom falvaiban.

Annak ellenére, hogy a lakosság anyagi helyzete és munkalehetőségei jelentősen javultak, a lefeléhasználat miatt rendszeres sűrűlódások voltak a község és az uradalom között. Egyik alkalommal már majdnem tetlegességgé fajult a helyzet, amelyet a gazdatiszt csak nagy jóakarattal és tapintattal tudott megoldani. Ezek a feszültségek bizonyították és láttatták meg Batthyányval, hogy mily törekeny a feudális társadalmi rendszer, és a magyar függetlenség érdekében feltétlenül meg kell akadályozni, hogy paraszt-, vagy általános népfelkelés törjön ki. Az 1846-os galíciai parasztfelkelés bizonyította, hogy egy parasztháború a nemesség és az egész ország függetlenségének veszét jelentené. Az utolsó reformországgyűlés megyei küldötteit ezért kérte, hogy nyugtassák a parasztságot és ők megpróbálkoznak a jobbágyfelszabadítás, valamint a földmegváltás ügyében mielőbb jó törvényt hozni. Az 1848-as áprilisi törvényeknek ezek sarkalatos pontjai voltak.

A Habsburg-Ház és a pénzéhes császári kamara dúsgazdag mágnásnak képzelte a grófit. Már 1848 karácsonyán lefoglalták birtokait és igen részletes letárt készítették. Az 1849. októberi ítélet gróf Batthyány Lajos kivégzését és teljes vagyonek Kobzását írta elő. A császári kamara azonban kevesellte ezt a vagyont és mindenáron pénzért kívánta tenni, ezért árendába adta gróf Zichy Jánosnak. A Batthyány Lajos végrendeletéhez a végletekig ragaszkodó hú és szépséges felesége, gróf Zichy Antónia emigrációba vonult. 1859-ig Svájcban élt és nevelte három életben maradt gyermekét, de arra is volt gondja, hogy anyagilag támogassa a szabadságharc volt minisztereit: Horváth Mihály püspököt, akit gyermekei mellé tanítóul fogadott és Mészáros Lázár hadügyminiszternek is „kölcönt adott”, hogy Amerikában egy kis farmot vehessen.

1860-ban az özvegy grófnő Elemér fia számára visszavásárolta saját pénzén az ikervári uradalmat. Az ikerváriak diadalkapuvál fogadták szeretett grófnőjüket, kit a család nagy tisztelője, Königmáyer Károly plébános és a nyögéri bíró köszöntött, majd fehér ruhás lányok sorfala között könnyeivel küszködve vonult kastélyába. Ez volt az a „kedves hely”, ahol legboldogabb éveit töltötte férjével és gyermekeivel. Itt készültek fel az országos politikai szereplésre és valószínűleg meg gazdasági elképzeléseiket. Várta a kastélya is, amely szép évekre emlékeztette őt. 1848 júniusában itt volt a Vidos József által vezérelt Vas megyei nemzetőrség zászlószentelése, amelyen Zichy Antónia volt a zászlóanya. Férje végrendeletéhez híven, gyermekeit nem engedte politikai pályára. 1861-ben az ifjú pár, azaz nagyobbik lányára, Emmára és férjére: gróf Batthyány Gézára bízta az ikervári uradalom gondozását. Ők fiának, Elemérnek mint az ikervári uradalom tulajdonosának apanaszt fizettek. A „nemzet özvegye” Dákan kastélyában élt Elemérrel és Ilonával. Az ikervári uradalom jól jövedelmezett, újabb földeket vásároltak és kialakították Gyula-majort. Hatalmas, modern üvegházat építettek, ahol konyhájuk számára mindenféle déligyümölcsöt megtermelhettek. Bekapcsolódva a falu társadalmi életébe és kegyúri kötelezettségük ellátásában igyekeztek hasznos, tartalmas életet élni. Itt nevelkedtek gyermekeik: Lajos, Gyula és Béla.

Ikervár és Vas megye szempontjából Lajos sorsa a legfontosabb. Ő külföldi egyetemeken tanult és diplomáciai pályára készült. Még alig megkezdve külügyminisztériumi tevékenységét, megházasodott. Nejét, gróf Andrássy Ilonát ikervárra hozta és atyja mellett gazdálkodni kezdett. Hamarosan kinevezték Győr megye főispánjának, ahol a megye gazdaságát, költségvetését kellett rendbe tennie. Pár évi eredményes tevékenységét tapasztalva a fiúmei kormányzósággal bízták meg. Itt jelentős munkát kifejtve korszerűsítette a kikötőt, és új kormányzósági palota építtetésébe kezdett. Ikerváron a templom felújítására került sor. Ekkorra tehető az öntöttacél-szerkezetes kórus felépítése, az orgona megvásárlása, az új oltár, és a Than Mór által festett Sárkányölő Szt. György, templomunk ősi névadója képeinek fellelvezése. Pár évi kormányzósági tevékenység után az Ikerváron működő elektromos meghajtású malom teljesítménye okán megszervezte a Vas megyei Elektromos Műveket mint részvénytársaságot. 1895–96-ban felépült svájci bankhitelek és elektromos gépek beépítésével az első, nagy teljesítményű, magyarországi vízi erőmű. Ez hozzájárult Szombathely és Sopron iparának ugrásszerű kifejlődéséhez, elektromos közvilágításának és villamosvasút-hálózatának kiépítéséhez. A Közélen fekvő uradalmak elektromos árammal való ellátásával elektromos ekék, cséplőgépek, malmok és daralók működtetését tette lehetővé. Ikervár lett Magyarország első villanyvilágítású faluja. Batthyány Lajos unokája mint országgyűlési képviselő kijárta a szombathelyi kultúrpalota felépítésének lehetőségét, ezzel is emelve „nyugat királynőjének” kulturális jelentőségét. Az 1914-es Nagy Háború izgalomba hozta a bécsi

bankokat, amelyek jelentős kölcsönöket nyújtottak gróf Batthyány Elemérnek, a Magyar Lovar Egylet elnökének, az alagi lótelep megteremtőjének. 1916-ban a kölcsönök visszafizetését kérték a bankok. A Batthyány család a polgári kastélyába költözött át, mert áruba kellett bocsátani a teljes ikervári uradalmat. A felújított, korszerűsített kastélyt sikerült a magyar állammal megvásároltatni és így nemzeti célokra felhasználni.

1916-tól Tiszti Szanatórium, 1919-től 1936-ig Hadiárva Intézet lett. (Jelen pillanatban az Eszterházy Kulturális Központ Igazgatósága felügyelete alatt áll. Az épületet őrzik és nagy tervekről hallhatunk.)

A XX. század kormányai nemigen kívántak foglalkozni a független miniszterelnökünkkel, özvegyével és családjával emlékezetével.

Özvegy Batthyányt, Zichy Antónia grófnőt nem említik a jeles 48-as hölgyek sorában.

Gróf Batthyány Lajos volt fiúmei kormányzó, országgyűlési képviselő és felsőházi tag, erőműalapító, Batthyány Lajos unokája a II. világháború után Polgárdiban koldusként élt és kegyelemkenyéren halt meg 1952-ben.

Fia, Gyula gróf festőművész és felsőházi tag az ÁVH által fasiszta kollaboránsnak ítéltetett, fogait kiverve, volt inasa házában tengette életét 1959-ben bekövetkezett haláláig. Kastélyuk szovjet laktanya lett, széthordott tégláiból a „felszabadult nép új gazdáinak” házai épültek fel.

Batthyány Gyula egyetlen, Bálint nevezetű fia, zászlósként szovjet hadifogságba esett. Két év múlva, Károlyi Mihályné közbenjárására a szovjet kormány kegyeskedett hazaengedni a „forradalmár Batthyány Lajos” ükunokáját. Őt 1956 után két évre ítélték, hamis vádak alapján. Majd 1962-ben „véletlenül” vonat alá lökték. Vele halt ki a Batthyány ház.

Mi, ikerváriak, illetve a Honismereti Kör hálásak lehetünk Budapest főpolgármesterének, hogy meghallgatta és anyagilag is támogatta kérésünket a Batthyány-emlékszoba ügyében. E cselekedetével nagy szolgálatot tett a Batthyány-emlékezet és -kultusz ügyének, ugyanakkor sokat törlesztett a különböző kormányzataink és nemzetünk adósságaiból.

Áldja meg az Isten további munkálkodását!

Koszorús Ödön

Emlékjelek Csékúton II.

A *Honismeret* 2014. évi 4. számában volt olvasható az *Emlékjelek Csékúton* című írás, megemlékezés. Mivel ezeknek az emlékjeleknek száma azóta növekedett, bizonyára nem haszontalan beszámolni az újak létesítésének körülményeiről.

Ajka Város Önkormányzata 2014 áprilisában a várost alkotó települések számára kiírt egy méltán helytörténetinek is mondható vetélkedőt, versenyt. Az apropót erre a megmozdulásra a *800 éves Ajka, 55 éve város* jubileumok szolgáltatták.

A kiírás azt tartalmazta, hogy a valaha önálló falvak írják meg és adják elő történelmük egy-egy jelentős eseményét, tekintettel az Ajka városához való kapcsolatra. Azt leírni, hogy e hét falu lakosai mekkora lelkesedéssel kezdték el és vitték végig az eseményeket, hogy az előadott színdarabok és a hozzájuk kapcsolódó események milyen szerteágazóak voltak, mekkora tömegeket mozgattak, meghaladná e cikk terjedelmét. Tagadhatatlan, hogy a felajánlott pénzdíjak, melyeket közösségi célokra lehetett felhasználni, nagy csábítást jelentettek.

Az előadásokat minden helyszínen helytörténeti emlékek kiállítása és a lakosság által prezentált vendéglátás kísérte. Az előkészületekhez a résztvevők egységes pénzügyi keretet kaptak a kiadások fedezésére. Az előadások avatott zsűri, Vándorfi László, a Pannon Várszínház igazgatója, Schwartz Béla polgármester, a falvakból delegált 1–1 fő, és természetesen az érdeklődők minden várakozást és elképzelést felülmúló tömegei előtt zajlottak.

A települések képviselői az ajkai Művelődési Központban látványos körülmények között, a Veszprémi Pannon Várszínház művészei előadásába ágyazott díjkiosztón vehették át a zsűri által odaítélt díjakat (I. helyezés: Tósokberénd; II. helyezés: Ajkarendek; III. helyezés: Csékút). A helyezést el nem érők is egységesen jelentős pénzügyben részesültek.